

PÉCSI ORSZÁGOS KIÁLLITÁS

1907

KIÁLLITÁSI
KALAUZ

= I. =

PÉCSI
UTMUTATÓ

KIADJA

A KIÁLLITÁS VÉGREHAJTÓ BIZOTTSÁGA

PÉCSI ORSZÁGOS KIÁLLITÁS

1907

KIÁLLITÁSI

≡ KALAUZ ≡

≡ I ≡

PÉCSI UTMUTATÓ

239021

KIADJA A KIÁLLITÁS VÉGREHAJTÓ BIZOTTSÁGA

iparral, mezőgazdasággal és kereskedelemmel birt. Templomai, iskolái gyors egymásutánban keletkeztek, szaporodtak. *Szent Istvánt* követő *Péter* királynak kedvenc tartózkodási helye lett Pécs. Ő építette meg a hatalmas dómot, mely alatt hamvai pihennek. *Salamon* király és *Géza* vezér itt tartózkodtak hosszabb ideig. A történelem tanúsága szerint: „*Salamon* husvét napján az ország előkelőinek segédlete mellett *Géza* vezér keze által tisztességben megkoronáztatott a *Péter* apostol királyi templomában és misehallgatásra dicsőiesen bevezetteték“.

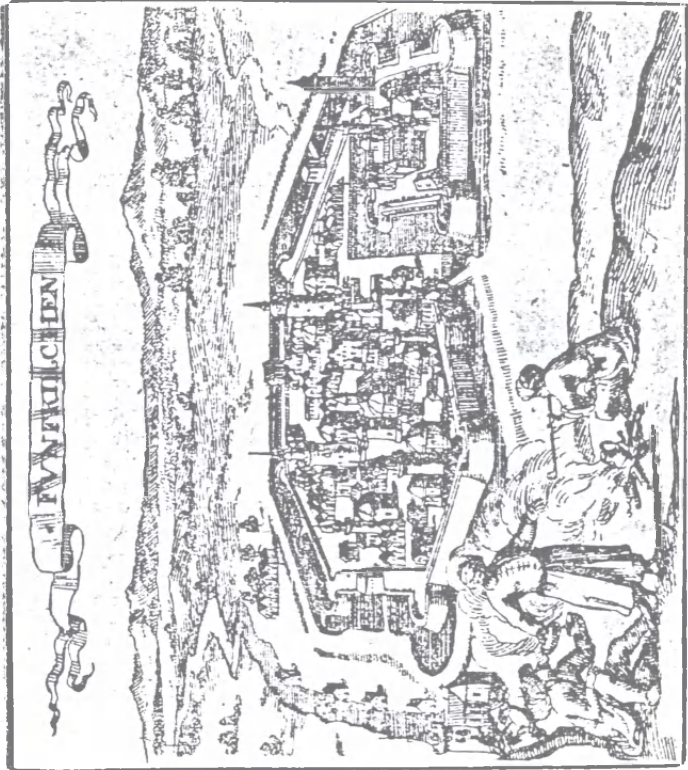
A királyi kegy kitüntette; egyházi és világi vezetői az ország nagyjai, jelesei voltak. De nemcsak fényben uszott; gyakran sötét boru, viharfelhő is ereszkedett le rá. Az első pusztítás a *Votha-féle* lázadással érte. Ezt követte a viharoknak, pusztításoknak hosszú sora. Különösen *Nagy Lajos* után támadtak nagy veszedelmek. A királyok közül *Nagy Lajos* leginkább hatott közre Pécs fejlődésében. Ő állította föl 1367-ben a messze földön híres pécsi egyetemet, melyet később a török dúlás pusztított el. *Nagy Lajos* halála után véres színhelyévé avatta Pécsét a macsói bán által szított lázadás. Ezzel az eseménnyel függ össze, hogy *Zsigmond* király a siklósi várban félételt töltött fogságban.

1495-ben *Ulászló* király látogatott el Pécsre s egy hónapot töltött e város ősi falai közt. Előzően kedvenc tartózkodási helye volt *Baranya*-vármegye *Mátyás* királynak is.

A vármegye történetében a legszomorubb esemény a *mohácsi vész* volt, mely *II. Lajos* alatt érte az országot. Innen kezdődött a másfél századon át tartó török uralom, melynek emléke keserű és fájó.

A török járomból való szabadulás után ismét fejlődésnek indult *Baranya* és *Pécs*. Egyszer kétszer még dúlt ugyan a háboru, a *Rákóczy-fölkelés* idején és 1849-ben, de ez már vármegyénk és városunk fejlődését meg nem akaszthatta.

Mária Terézia Pécsset szabad királyi várossá emelte, mely mint ilyen évről-évre fokozott mérvben emelkedett. Mindig voltak kiváló vezető férfiaink, akik e vármegye és város sorsát helyes

Pécs a török uralom alatt.

irányba vezették, intézték. Így érhetette el Baranya és Pécs azt az előkelő helyet, melyet ma az országban elfoglal.

Uralkodónk I. *Ferenc* József király hatszor volt már Pécs vendége. A vármegye területen pedig *Frigyes* királyi herceg bellyei uradalmának hatalmas erdeiben, II. *Vilmos* németcsászár, *Albert*

szász király s az uralkodóház számos tagja többször megfordult, nagy gyönyörűséggel áldozva a vadászat sportjának. Előszeretettel kereste azt föl néhai *Rezső* trónörökös is, aki a baranyamegyei szokásokat Az Osztrák-Magyar Monarchia című műben méltatta is.

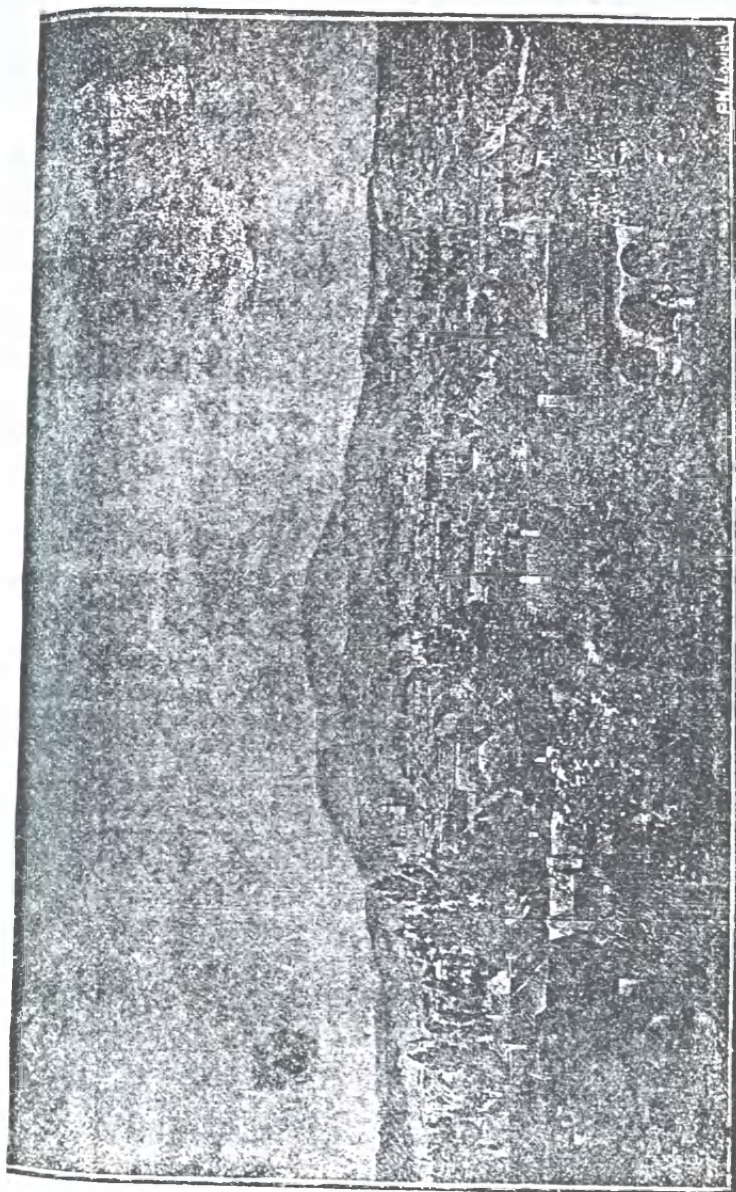
Baranya és Pécs multja után, mely fényben, dicsőségben, erőben elég nagy volt, jó reménnyel tekinthetünk a jövő felé.

Pécs 1907-ben.

Magyarország iskolai földrajza fekszik előttem, mely 1858-ban Pesten, Lampel Róbertnél jelent meg — német nyelven. Biz azt használták akkor jórészt a pécsi iskolákban is. Mit is ír ezen tankönyv az akkori Pécsről:

Fünfkirchen, Pécs, város a Mecsek hegy alján, 16,000 lakóssal, a vármegyei hatóság és törvényszék, továbbá egy püspök székhelye; régisége és nagysága által kitűnő katedrallissal, püspöki szeminariummal, kath. főgimnázium, leányintézettel az orsolyáknál, püspöki könyvtár, éremgyűjtemény, könyvnyomdával, híres bőrkikészítéssel, szövet és gyapot takácsokkal. A környéken sok bor, gyümölcs, dohány terem, szénbányák és kőbányák. Élénk kereskedelmet folytat sertésekkel, szénnel, gubacsossal, I. Lajos 1367. világhírű és látogatott egyetemet alapított. Pécsét vasut köti össze Mohácssal és ezzel a Dunával. — Ugyanekkor Mohácsnak 10.000 lakója volt.

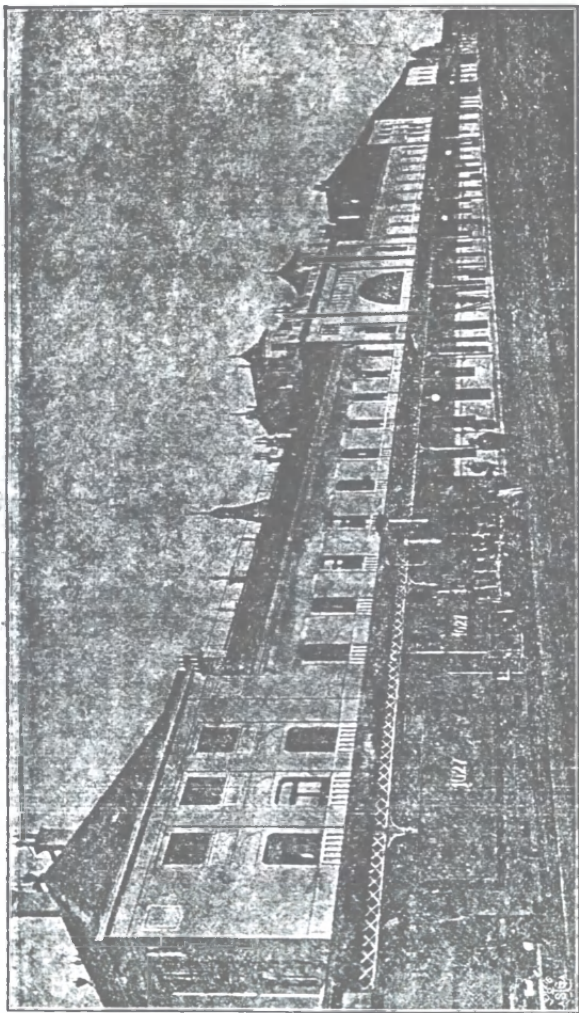
Ha ma a magyar földrajz részére készülne a város rövid ismertetése, bármily röviden szólana is a lelkiismeretes tankönyvíró, másképen kellene e városról megemlékeznie. Győrnek ugyancsak 1858-ban 18.000, Szekszárdnak 12.000, Kaposvárnak 3400, Keszthelynek 8000, Nagykanizsának 7000, Szombathelynek 5000, Sopronnak 16.000, Komáromnak 20.000 lakója volt. A lélekszám mai állapotából ítélhető meg az itt felsorolt dunántúli városok életképessége és ezen irányban biztató,

Pécs látképe 1870-ben.

hogy Pécs ma ezen tekintetben is a legnagyobb emelkedést mutatja az összes dunántúli városok között, lakóainak száma pedig közel jár az ötvenezerhez, míg a fönt elősorolt városok között Pécs emelkedésével arányban csakis Kaposvár és Szombathely állanak. Pedig Pécsnek se viziútja, se sűrű vasuti összeköttetése nincsen, és a már 1857-ben kiépült mohácsi vasuton kívül Pécsről kiindulva csakis Barcsra és Budapestre kapott újabb összeköttetéseket és várva várja, hogy az évtizedek óta tervezett vicinális vasutak közül bármelyik is kiépüljön. Ezen vasuti összeköttetések hiányában Pécsnek se megfelelő piaca, se kereskedelme, sem pedig forgalma nincsen, de ipara sem emelkedhetik a megkívánt mérvben, lakosságának szaporulatát tehát központi hivatali jellegének és a közeli vidékről való bevándorlásnak köszöni, mely vonzerőt főképen iskolai és városi jellege gyakorolja. De a város életképességéről, a fejlesztésre való alkalmas voltáról tesz tanuságot, hogy kedvezőtlen viszonyok közepette és forgalmi szempontból jövátelhető, elkövetett hibák dacára, mégis első városává fejlődött az országnak művelődés és kultúra terén mégis csak első helyen álló dunántúli részének és ezen vezető pozícióját továbbra is megtartani kívánja.

Amikor az idegen elhagyja a pályaudvart, meglepi az ahoz vezető ut arányos volta és szélessége, de nehogy a város szívében csalódás érje az idegent, már e helyütt említjük, hogy ilyen rendes, szabályozott utcával a városban már nem találkozhatik. Pécs hegyes fekvésű város, melyet a törökök, akik másfél évszázadnál nagyobb időt töltöttek a török basák által „paradicsom“-nak elnevezett városban, a saját módszerük szerint zegzúgos városnak építették. Még néhány év előtt is számos emlékével találkoztunk itt a török időknek, török építkezésnek, sőt még most sem tűntek el az utolsó maradványok. Hegynek törő városban leküzdhetlen akadályokba ütközik a város szabályozása. Különösen, ha nem állanak a városnak

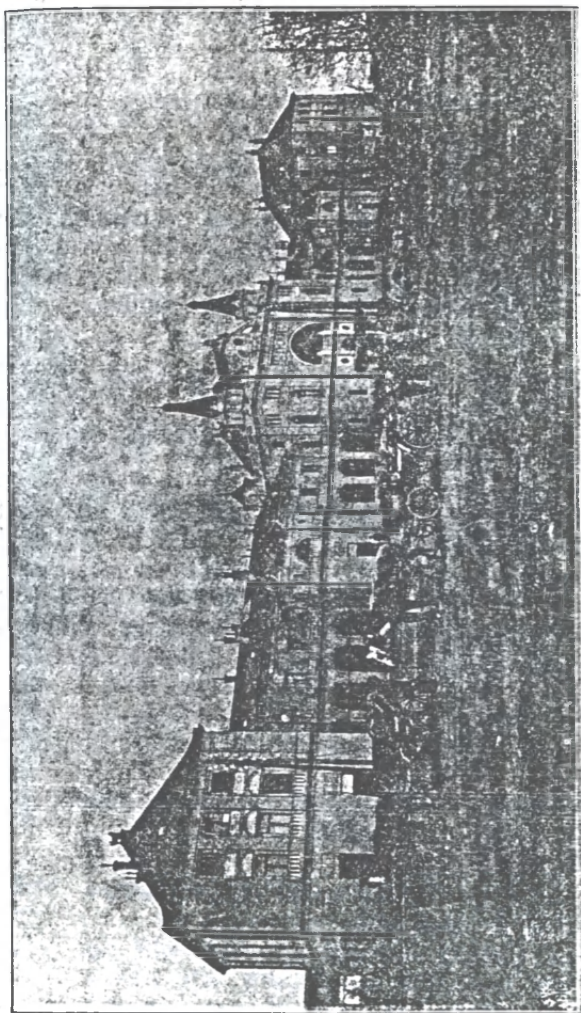
A pécsi új pályaudvar belsője.

eszközök rendelkezésre, hogy régi vityillók lebontására és megfelelő diszes lakóházak építésére kényszerítse a háztulajdonosokat. Ezért találkozunk modern épületek mellett düledező régi házakkal, melyek a vidéki városok legtöbbjének jellegzetes tartozékai; ámde az utcák burkolására, mi már városi föladat, megtett a város mindent, elannyira, hogy ezen tekintetben Pécs az összes vidéki városok között első helyen áll. Pécs városi jellegét annak uri közönsége adja meg. Számbavehető földek nem környezik Pécs városát, mely maga is földekben jóformán csak kigazda. Csak annyit teremnek a várossal határos földek, amennyi a kisebb gazdákat kielégitheti, de már a város közelében, rövidebb vagy valamivel nagyobb távolságra találjuk *Frigyes* kir. herceg, *Schaumburg Lippe* György uralkodó herceg, *Észterházy* Miklós herceg, a pécsi *püspök, káptalan* és *székesegyház*, *Montenuovo* Alfréd herceg, ő Felsege második főudvarmesterének, *Draskovich* Iván grófnak, *Biedermann* Rezső bárónak, a *Benyovszky* család nagyobb uradalmait, melyek 10 és 130.000 hold között váltakoznak. Ezek egyuttal a vármegyei nagybirtokosok, de magának Pécsnek földbirtokos osztálya alig van, sőt a nagy vármegyei birtokok tulajdonosai is, csekély kivétellel, Pécs városával alig tartanak fönn összeköttetést és háztulajdonosaink soraiban neveikkel nem találkozhatunk. Amit Pécs a törökök kiűzetése óta elért, amivé fejlődött, ahova fölküzdötte magát, mind e város *polgárságának* érdeme, amint eltekintve a püspöki és káptalani épületektől, az egész várost külsőségekben is mindenütt a polgári erő és akarat jellemzi.

Pécs város hivatalnok város. Erről szólanak a következő állami intézmények.

Székhelye:

1. A baranyavármegyei és pécsi főispánnak.
2. Királyi ítélőtáblának és kir. főügyésznek.
3. Királyi törvényszék és járásbiróságnak.
4. Posta- és távirdaigazgatóságnak.
5. Pénzügyigazgatóságnak.

A pécsi új pályaudvar külseje.

6. Máv. forgalmi főnökség és osztálymérnökségnek.

7. A XIV. ker. m. kir. kulturmérnökségnek.

8. Államépítészeti hivatal.

9. Állami iparfelügyelőség.

10. M. kir. erdőfelügyelőség.

11. A 11. számú felmérési felügyelőség.

12. Állattenyésztési felügyelőség.

13. Kir. tanfelügyelőség.

14. A mohács—pécsi vasut felügyelősege.

Az állami és közigazgatási tisztviselők tekintélyes kara mellett, melynek tulnyomó része élénk részt vesz a város társadalmi életében is, Pécs katonai szempontból is, különösen ami a *honvédséget* illeti, fontos központi hely. Pécssett van

1. a 3. honvéd lovasdandár parancsnoksága.

2. a 82. honvéd gyalogdandár parancsnoksága.

Pécssett állomásoznak a 69. Pitreich lovag nevét viselő gyalog ezred törzse és két zászlóalja, az 52. pécsi, Frigyes kir. herceg nevét viselő ezred 1. zászlóalja, a 19. honvéd gyalog ezred két zászlóalja és a 8. pécsi honvéd huszár ezred törzse és egyik osztálya. A m. kir. csendőrségnek Pécssett szárnyparancsnoksága van és ott van végül Pécs büszkesége, hadapródiskolája, melyben 400 jövendő honvédiiszt nyer kiképzést. A katonaság négy kaszárnyában van elhelyezve, melyek mellett a város határában levő honvéd sátoortábor a tömegesen bevonuló póttartalékosok elhelyezésére szolgál, de mivel ezen tömeges elszállásolás kivételes és nem áll arányban a város által a sátoortábor építésére hozott áldozattal, éppen most vannak folyamatban a tárgyalások, hogy a kincstár engedje ismét át a városnak ezen tábor telkét.

Az *egyesületi élet* terén is előkelő helyen áll Pécs. Nemzeti Kaszinó, Polgári Kaszinó, Belvárosi Kat. Kör, Budai Külvárosi Kat. Kör, Kat. Legényegylet, Iparosok Olvasóköre, Máv. Altisztek Olvasó-köre, Kereskedelmi és Keresztény Kereskedelmi Alkalmazottak Egyesülete, Vörös-kereszt Egylet fiókja, Gyermekevédők Ligája, Tüdővész Ellen

Védekező Egyesület, Mecsek Egyesület, Athletikai Klub, Torna Egyesület, Tűzoltó Egyesület, Jótékony Nőegylet, Izr. Jótékony Nőegylet, Szent Vince Egyesület, Iparosok Olvasóköre és sok országos egyesület pécsi fiókja működik a társadalmi élet terén.

A *zenei* életet Pécs városának pályakoszorúzott, minden országos dalosversenyen, amelyiken részt vett, első díjjal hazatért Pécsi Dalárda, a Pécsi Polgári Daloskör, Pécsi Zenekedvelők Egyesülete, női kar művelik és fejlesztik, a Pécsi Nemzeti Színházban állandóan műsoron vannak a régi klasszikus operák. — A hatalmas vártemplomból, mely vegyes karával egyedül állt az országban, kiküszöbölték évekkel ezelőtt ezen zenés miséket és most Gergely pápa által előirt gyermekkar, melynek részére külön Gregorianum épült, látja el az istentisztelet vocalis részét. A zenét azért ma is nagy mértékben üzik a pécsiek és vidéki városban annyi zongora nem található, mint Pécsen. A társadalmi és zenei élet meglepően élénk és számos család van, ahol téli estéken lelkes műkedvelő zenészek elmerülnek Mozart, Beethoven és a többi instrumentális zeneköltő műveibe.

A *tanítószág* érdekeit négy tanítói, illetőleg tanítónői egyesület mozditja elő és külön szervezkedésben találkoznak a városi és vármegyei *orvosok*, mérnökök, tanárok. Minden foglalkozási ág összejövetelekkel kultiválja a kartársi szellemet. A hadastyánok segélyező egylete, a rokkant munkások nyugdíj intézete és még számos itt már föl se sorolható egyesület tesz tanúságot, hogy mindenki megtalálja azt a társaságot, melyet legszivesebben keres föl és ahol jól érezi magát. Ujabb egyesülés a szeszes italoktól tartózkodó *Good-Templar* páholy, mely máris bámulatos eredményeket ért el Pécsen is.

Pécs *városának háztartása* évről-évre emelkedik. A folyó évre elkészített költségelőirányzat 1.896,255 korona kiadással szemben 1.520,561 korona bevételt tüntet föl, mely hiánynak fedezetére 50 percent pótdadót vetettek ki. Kiadásából

a városi iskolák 220,650 koronát, a rendőrség 135,927 koronát emésztenek föl. A városnak tartozásai is szépen vannak. Kerek összegben számítva 6 és fél millió korona, de ezen tartozással szemben a város vagyona 22 millió koronát ér el. Fennakadást a város háztartása soha nem szenved. Közigazgatása mindenkor kifogástalan, tisztviselői kara a képzettség magas fokán áll és Baranya vármegye tisztikarával szívélyes, kartársi viszonyban él.

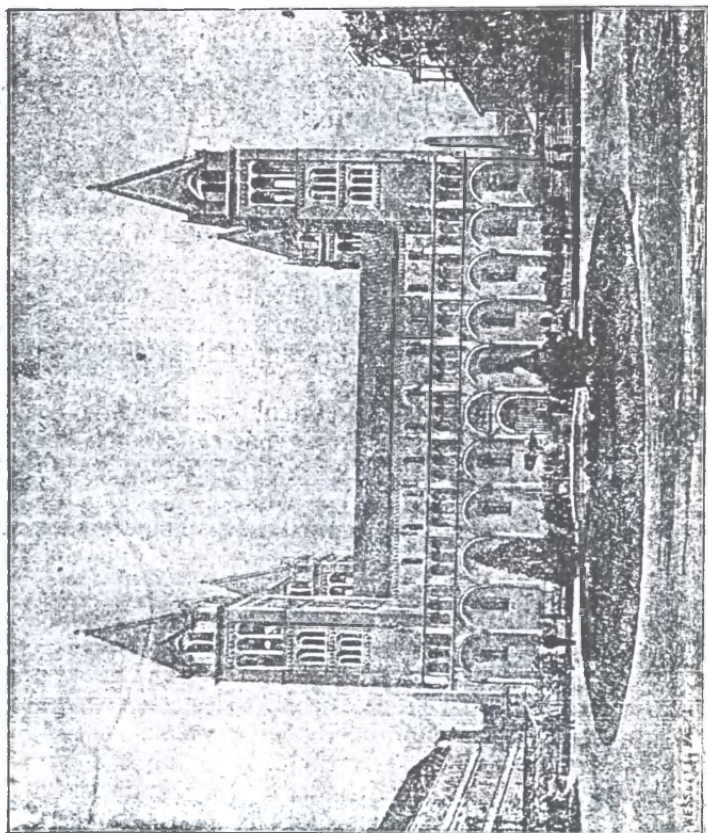
Felekezeti szempontból uralkodó vallás a római katolikus. A katolikusok után legtöbb lelket számlálja az izraelita hitfelekezet, azután következik az ev. ref. hitfelekezet, mely túlnyomó részben közadakozásból építette fölszentelés előtt álló diszes új templomát, majd az ág. evang. hitfelekezet és nemrégiben hitközséggé tömörültek itt a gör. keletiek is. Örvendetes felekezeti béke honol e régi püspöki városban, ahol mindenki szabadon követi vallási meggyőződését. De békés egyetértéssel találkoznak kereskedők, iparosok és földművesek között is és tán ezen békés együttműködésnek is része van a város bár lassu, de biztos előrehaladásában. A kereskedők és iparosok együttes érdekeit a Baranya, Somogy és Tolna vármegyékre kiterjedő *pécsi kereskedelmi és iparkamara* képviseli, mely saját csinos palotájában székel. Az iparosok az ipartestületben beszélnek meg együttes érdekeiket, de eleven az élet a pécsi munkásszervezetekben is, melyek fegyelmezettek és hatalmi tényezővé fejlesztették a munkás elemet is. Élénk Pécs kávéházi élete és fővárosi mintára rendezkedtek be a pécsi kávéházak. A vendéglők keresettek és az itt járó idegenek úgy az ételek, mint italok dicséretével vannak eltelve. A pécsi kiállításra mind nagyobb előkészületeket tettek, hogy minden idegen igényének megfelelhessenek.

Pécs műemlékei és középületei.

Pécs műemlékei annak történetét a legrégebb kulturkorszakokba viszik vissza. A kő-, bronz- és vaskorszak emlékekkel van képviselve, a melyeket a *pécsvárosi muzeumban* (Rákóczi-ut, Maléter-féle házban) találunk egybegyűjtve. Kr. u. 10-től kezdve Pécs a Pannonia nevű római tartomány *Sopianae* elnevezésű városa, később (292 óta) Pannonia Valeria székvárosa, a római polgári kormányzó (praeses) székhelye; több ut keresztező pontja, melyek révén Germaniával, Aquincummal (Ó-Buda), Bregetioval (Ó-Szőny) összeköttetésben volt. A római kultúra emlékei: sírkövek, pénzek, edények stb. a Magyar Nemzeti Muzeumban, az említett pécsvárosi muzeumban és a *püspöki muzeumban* (Szepesy-utca 3. szám, hol katalogus is rendelkezésre áll) láthatók.

A római, de már keresztény kor Európaszerte számottevő emléke a székesegyház előtt a jobb kő-obeliszk falából nyiló, 4. századbéli *őskeresztény sírkamra*. (Megtékinthető a várkaplánok engedélyével.) Egy később odaépített folyosón át egy kis kamrába, melynek jobb falán van egy kandelaber alakú festmény és ebből a tulajdonképeni boltozatos kamrába nyílik a bejárás. A kamra padlójában volt a halott eltemetve. 1780-ban fedezték fel. A kamra szemközti falán a Krisztusmonogramm (a görög K és R összetétele) mellett Péter és balról Pál apostolok, a jobb felőli falon Ádám és Éva, Dániel az oroszlánok vermében, Jónás és a hal, a balfelőli falon Noé a bárkában fogadja a galambot, a 3 napkeleti bölcs és Szűz Mária láthatók több-kevesebb festménymaradványban. A boltozat közepére a Krisztusmonogramm, pávák, galambok, virágcsokrok és 4 szent mellképe van festve. Mindezek a Krisztusban való hitet, a halott lelkéért való könyörgést s a mennyei boldogság reményét fejezik ki. A sírkamra körül őskeresztény temető volt hajdan.

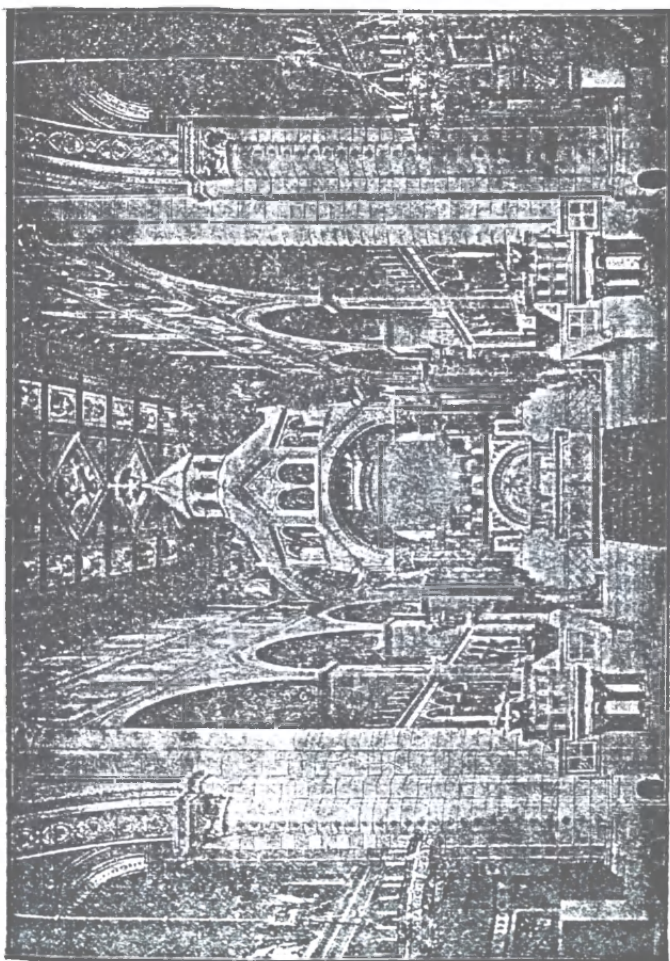
Pécs legnevezetesebb műemléke, a világhírű *székesegyház*, szent István király korából (XI. század) való, a minek bizonyosságai a restaurációja alkalmával (1882—1891) falaiból előkerült kőfarag-

A székesegyház külsője

ványok, a román stíl megannyi gyöngyei, a melyek most a püspöki muzeumban vannak felállítva. A székesegyháznak ma csak a két főfala és a tornyok alsó része a régi, a többi restaurálva van. Maga a templom háromhajós román bazilika lapos

mennyezettel. Négy kápolnája, részben a 14. századból való. Szentélye alatt ősi, öthajós altemplom

A székesszegyház belseje.

van, melyben a restauráló Dulánszky Nándor dr. püspök van eltemetve s beléje két, bibliai jelene-
teket ábrázoló, XII. századbeli domborművel hű

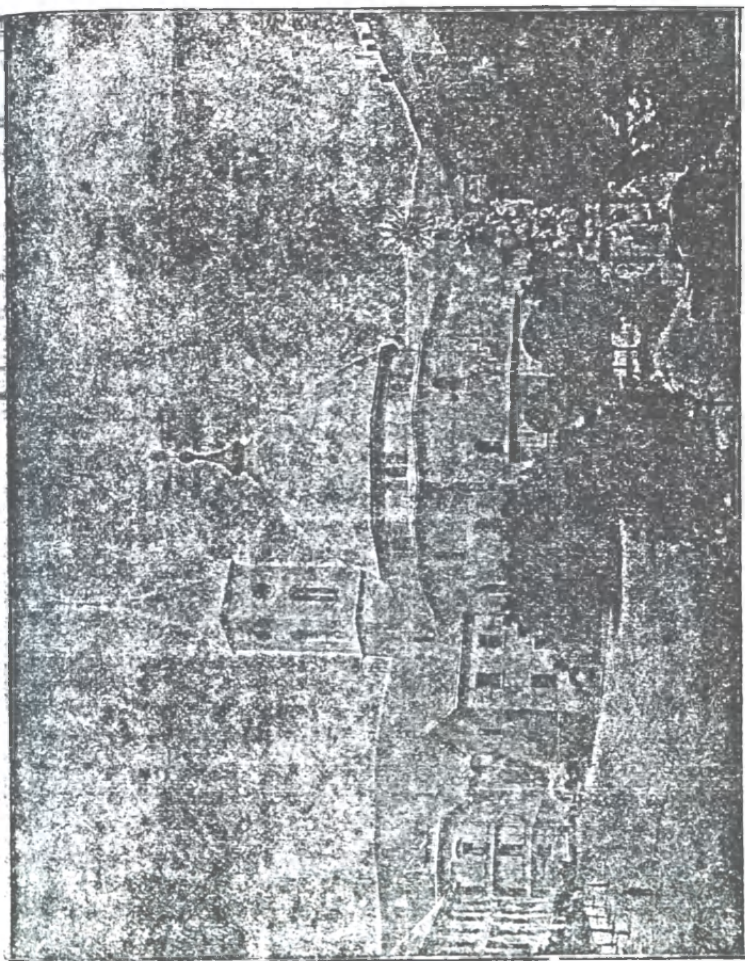
másolataival diszitett lejárát vezet. A főoltár kőszator alatt szabadon áll. Az oltárok közül kiválik finom renaissance-faragványaival a Corpus Christi kápolnában levő Szakmáry-féle (1505—1521) vörös márvány oltár. A 40 változatú orgona Angster műve. A falakat a mesés pompájú festmények borítják. A szentélyben ujszövetségi, a főajtóban ószövetségi jeleneteket látunk arany alapon. A mennyezeten az apostolok és szentek. A mellékhajókban szent Péter és Pál apostolok élettörténete vonul végig előttünk. S koronázza ezeket a püspöki szék

Mindenszentek temploma.

feletti apsis-kép: Krisztus, a világbiró, szent Péter, Pál, Szűz Mária és szent István a magyar koronát tartó angyallal. André Károly és Beckeráth Mór német festők művei. A kápolnákat Lotz Károly és Székely Bertalan, részben magyar történelmi tárgyú festményei diszítik. Érdeemes az ércmunkákat és a kőfaragványokat kiváló finomságuk miatt alaposan megsejmelni. A Mária-kápolnában egy barockstílusú alabastrom-faragvány vonja magára figyelmünket. Mindenütt a nemes márványok színpompája, a faragások diszkrét eleganciája, a motívumok óriási gazdagsága fogadja a szemlélődőt. A dóm déli

frontján Kiss György apostolszobrai és a kapu felett a magyar szentek hódolatát ábrázoló dombormű

A belyarosi templom.

emeli az összehatást. Legszebb a templom nyugati homlokzata lombardiai izlésű oszlop soraival. A restaurációt Schmidt Frigyes, később Kirstein

Ágoston mű-építők vezették. Került majdnem 2 millió forintba.

A XIII. századból származhatik a *Minden-szentek temploma* csucsives-bordás szentélyével. A török hódoltság alatt katolikusok és protestánsok vegyesen használták. Felette a tettyei fennsíkcn láthatók *Szakmáry* György (1505—1521) pécsi püspök kastélyának romjai. Keletre van a *havihegyi kápolna*, melynek minden követ, tégláját a pestis megszűnte után (1709) a fejükön hordták fel a hegyre az emberek.

Az 1543—1686 itt tanyázott török több emléket hagyott maga után, melyekből kettő áll: A *belvárosi templom* és a *kórházi kápolna*. Mindkettő falra helyezett kupolával bir. Az előbbie belül 27 méter magas. A falról a kupolába átmenezet létesítő ívek végén török faragványok vannak. A szentély már jezsuita építkezés. 1906-ban festette ki Graits Endre. A kórházi kápolnának *minaretje* is megmaradt épen. Erről hívta fel a műezzin imára az ozmánokat.

A régibb emlékek közül felemlítjük a középkorban épült *városfalakat*, némely helyen a tornyok maradványaival, a *dominikanusházat* (a színház mellett, mai Johann-féle ház), a *szeminariumot* (papnevelő) 1742-ből, a *vármegye-házat* a papnevelő-intézet felett 1731-ből és a *püspöki székházat*, mely már igen régi épület; tornya 1774-ből való s eredetileg könyvtár-helyiség volt.

A *gimnázium*, eredetileg a jezsuitáké, most a ciszterciáké, — a jogakadémiát és püspöki tanítóképezdét magába fogadó *lyceum* csinosan kifestett kéttornyu templomával (eredetileg pálos-templom és kolostor) a 18. századból származik. Annak végéről való az ujabban csinos homlokzattal diszitett *irgalmasrendi* templom és mellette a *kórház* a főtéren, ép így a *ferenczrendiek temploma*. A *városi közkórház épület* a mint a kapuja feletti cimere mutatja, Berényi püspök (1739—1748) alapítása, de modern felszerelése,

kibővítése 1895-ben történt a város áldozatkész-ségéből dr. Erreth Lajos igazgató főorvos tevékenységéből.

Pécs többi középületei a 19. században vagy a jelenlegiben emeltettek, a magánépítkezés és az emlékszerű városdísztés ugyancsak ez időkben alkotott néhány kiváló művet.

Első helyen említsük a *városházát*, Lang Adolf művét, mely egyszerűre szabott formáival nagyban emeli Pécs igazán szép főterének képét. Az *ágost. ev. imaház* a Dischka-utcában egyszerű, de csinos épület, hatásos lesz a vasuti pályaház mellett épülő *ev. ref. templom*, nagyobb szabásu a Majláth-téren mór-stilben emelt *izr. zsinagóga* (1864.) Átgondolt felépítésű a *Mi Asszonyunkról* nevezett apácák iskolája és temploma. Kissé tömött disztítésű főhomlokzatán a *pécsi Nemzeti Színház*, míg többi oldalai aránytalanul épültek, minek okát a telek nagy esésében kell keresnünk. Nemes arányu a vele szemben álló *Nemzeti-Kaszinó* (1894) Kirstein Ágostontól. Ugyancsak az ő alkotása a *kath. Kör* (1895) palotája sajátos renaissance-formáival. A barokk építkezés vonásait domboritja ki az Alpár Ignác építette hatalmas *hadapródiskola* a város nyugati végén. A román és csucsives elemeket modern vonásokkal kiegészítve adja a *posta palota* a Deák-utczában, csinos Zsolnay-féle domborművekkel homlokzatán és belsejében mintaszerű berendezéssel. Egyike a legnagyobb házaknak Pécsen a *takarékpénztárnak* a főtéren álló palotája. Kissé nyers hatásu majolikák tartikják barock-formákban tagozott falait. A *pécsi jótékony nőegyesület* új épülete, melyben télen nap-nap mellett 500 szegény kap ingyen ebédet, újabban pedig a *budai külvárosi kath. kör épülete* külső csin és modern berendezésök révén érdemelnek külön megemlítést.

Pécs művészeti telepei közül a Zsolnay-féle majolika-gyárat első helyen kellett volna említeni. Ezt azonban látni kell; a leírásába vakmerőség nélkül ily kis területen nem lehet belefogni. Kü-

lönben a gyár a lehető szívesen fogadja vendégeit.

Szobrokban nem gazdag városunk. A sétaterén áll a jogakadémia megalapítójának, báró *Szepessy* Ignác, († 1838.) pécsi püspöknek Kiss György által mintázott bronz szobra, mely a főpapot hivatása teljesítése közben, az evangéliumos könyvvel kezében ábrázolja. Szépnek ígérkezik *Zsolnay* Vilmos, a keramika nagymesterének a vasuti utca végében felállítandó szobra. A főalakat Horvai János mintázta, a talapzatot Schu'ek Frigyes tervezte. A ki a természet szépségeiért nem riad vissza a hegymászástól, a havihegyen Kiss György remek *Őn-feszületében* gyönyörködhetik. Ugyancsak Kiss György műtermében most dolgozik a Széchenyi-térre kerülő Szent-Háromság szobron, mely nagy arányaival és művészi kivitelével méltón fog beilleszkedni a Széchenyi-tér nagyvárosi épületcsoportjába és az 1908. év márczius 15-én a nagy nap hatvanadik évfordulóján lelplezik Kossuth Lajos szobrát, melyet a polgárság emel Kossuth Lajos méitó kultuszának. A szobrot Horvai János, pécsi származásu szobrász mintázza.

Pécs iskolái.

Talán nincs olyan város a fővároson kívül, mely annyiféle és büszkén vallhatjuk, jó tanintézzettel rendelkezék, mint Pécs.

A város fiu- és leánynépiskolákat tart fönn. A *belvárosi fiuiskolájába* 450 tanuló, *leányiskolájába* 250 tanuló jár. A *szigeti külvárosi Makár-utcai* uj iskolaépületében van egy *hatosztályu fiu- és egy hatosztályu leányiskola*, azonkívül 2 ovoda, összesen 1685 tanuló körül nyer ott tanítást. A budai külváros lakóssága számára az *Agoston-téren van a fiu- és leányiskola*, valamint ovoda 1236, továbbá a *vámház-utcai fiu- és leányiskola és ovoda* 800 tanulóval. Az iskola-

helyiségek csaknem mindenütt túlszűfoltak és több osztályt külön bérelt, vagy a város tulajdonát képező külön épületekben kellett elhelyezni, amíg új iskolákat építhet a város, mely óriási áldozatokat hoz iskoláira.

A *DGHT.* a város területén, Pécsbányatelepen egy népes fiu- és leányiskolát tart fenn.

A „*Miasszonyunkhoz*“ nevezett zárdában népes leány-népiskola, ugyancsak ott polgári iskola, sőt *tanítónőképezde* is van; a tanerők mind apácák.

A város *polgári leányiskolát* is főtart párhuzamos osztályokkal. A leányok számára évről-évre könyvviteli tanfolyamot is vezetnek a Mária-utcai leányiskola épületében.

A Rákócy-uton az Indóház-utcával szemben egy jól vezetett népes *polgári fiúiskola* áll fenn, melyet a város segít.

A középiskoláit országszerte elismerték. A pécsi *állami főreáliskola* sok kitűnő tanárral városunk egyik disze. Az alsó négy osztály párhuzamos. A tanulók száma 500 körül mozog. Rövid idő múlva új épületet emelnek ezen intézet részére.

A *kath. főgymnáziumot* a ciszterciák rendje tartja fenn. Mind a 8 osztálya nagyon népes. Ott is 400 ifju nyeri évről-évre kiképeztetését. A taneredmény a felső hatóság teljes elismerését bírja.

Jó hire van a Porgesz-féle *kereskedelmi iskolának*, hol vagy 100 tanuló készül évről-évre a kereskedelmi pályára. A város ezen intézetet helyiség átengedésével segíti, az külömben magántulajdon.

A pécsi egyházmegye papságát a régi pécsi papnevető intézetben képezik ki. Az egyházmegye egyik alkotása a pécsi püspöki *joglyceum* is, mely megfelelő alapokkal rendelkezik, hogy világi és egyházi tanerőit a kir. jogakadémiák módjára dotálja. A pécsi joghallgatók száma 100 és 200 között mozog. A fiumei olaszok előszeretettel keresik fel ezen jogakadémiát. Ugyancsak a lyceum épületben az egyházmegye látogatott *tanítóképezdét* és ezzel kapcsolatban népiskolát is főtart. Az *első magyar*

egyetem, melyet Nagy Lajos Pécssett állított föl, mely a mohácsi vész után megszűnt, ezen jogakadémiává zsugorodott össze. Ezideig bizonyossággal nem sikerült ezen egyetem helyét, még kevésbé épületmaradványait föltalálni.

Szakiskolái közül legjobb eredménnyel működnek és élénk látogatottságnak örvendenek a *bányásziskola*, mely bányász altiszteket képez; a *vincellériskola*, a *jegyzői tanfolyam*, melyet sűrűn keresnek föl egész Dunántulról. Az állami *bábaképezde* még ezen évben a közegészségi követelményeknek megfelelő új otthont kap, hogy mint női klinika is az igények magaslatán állhasson. A városi *zeneiskolát* most készülnek átalakítani zenekonzervatoriummá. A zenét az összes pécsi iskolákban kultiválják és csaknem valamennyi középiskolának a tanuló ifjúságból alakított zenekara van. Az egyházmegyei iskoláktól eltekintve felekezeti népiskolát még csak az izraelita hitközség tart fenn, melynek 8 osztályában közel 400 gyermek tanul. A város által állami támogatással fönntartott ipari és kereskedelmi tanonciskolákba évről-évre több ezer tanuló jár, de ezenkívül a magasabb kiképzésre is nagy gondot fordítanak és a pécsi kereskedelmi és iparkamra csaknem minden évben praktikus kurzusokat rendez és ezeknek egyik érdeme, hogy vidéki városban annyi diplomás gépkezelő, kazánfűtő, gyógykovács és elektrotechnikus nem található, mint Pécssett. 1908-ban az állam Pécssett ipariskolát létesít, melyhez a város telket és 200.000 koronát ad.

Igy városunkat joggal nevezhetjük az iskolák városának, mely minden téren, anyagi áldozatoktól soha vissza nem riadva gondoskodik mindennemű oktatásról és tanári, tanítói és tanítónői testülete a polgárság körében nem csak számottevő, de fontos tényező is.

Pécs város közegészségügye.

Pécs város közegészségügyi tekintetben a haladó városok sorában szerepel. Néhány intézménye már jelenleg is nemcsak kifogástalan, hanem mintaszerű és további kiépítés már csak rövid idő kérdése.

Égészségügyi személyzet: A város területén 39 gyakorló orvos, 5 állatorvos és 34 szülésznő működik. A városi hivatalos közegészségügyi szolgálatot 4 orvos végzi. Gyógyszertár van 7: Sipőc István örökösei, alapít. 1697, Pain Emil alapít. 1788, Irgalmasrend, alapít. 1796, Csincsák Béla, alapít. 1862, Göbel Kálmán, alapít. 1887. Szigeti Frigyes, alapít. 1895. és Keresztény János, alapított 1900.

Kórházak: I. *Városi közkórház.* Az 1906. évben ápolgatott 5994 beteg, 254,233 ápolási napon át. Orvosok száma 15. Ágyak száma: 800. Ezen intézet minden tekintetben a kifejlődés oly kiváló magas fokán áll, hogy hirneve méltón hangzik el a Kárpátoktól az Adriáig. Ezt a magas színvonalat egyedül ujjáteremtőjének, a jelenlegi igazgatónak, Erreth Lajos dr. kir. tanácsosnak köszönheti, ki nagy szaktudásával és jól kiválogatott orvosgárdájával hozta létre ezt a csudálatos fejlődöttséget.

2. Az irgalmas-rend kórháza, 40 ágygyal, 1906. évben 550 beteggel, néhány évvel ezelőtt teljesen új berendezést nyert és jelenleg mintaszerű, a mi a perjel-főorvos, Schick Jacint dr. hervadhatatlan érdeme. Ezen kórházban is, úgy mint a városi közkórházban, a legujabb gyógy-módszerek nyernek alkalmazást.

3. A dunagőzhajózási társaság társládai kórháza Pécs-Bányatelepen; orvos Harmos Árpád dr.

4. A m. kir. állami bábaképző intézet, jelenleg ideiglenesen a közkórház épületében van elhelyezve, míg új palotája elkészül. Főorvos: Doktor Sándor dr. tanár.

5. A m. kir. honvéd csapatkórház: a honvéd-sátortábor mellett.

6. A cs. és kir. katonai csapatkórház, [az Attila-utca északi végén.

Jótékony intézetek: 1. Városi Rudolfinum és Matessa-alapítványi árvaház, Papnövelde-utca 18. sz. házában, hol körülbelül 100 gyermek nyerhet elhelyezést. Orvos: Czirer Elek dr.

2. Megyei Árvaház a Kisgyűd-utcában, szép nagy kerttől körülveve. Orvos: Johan Béla dr.

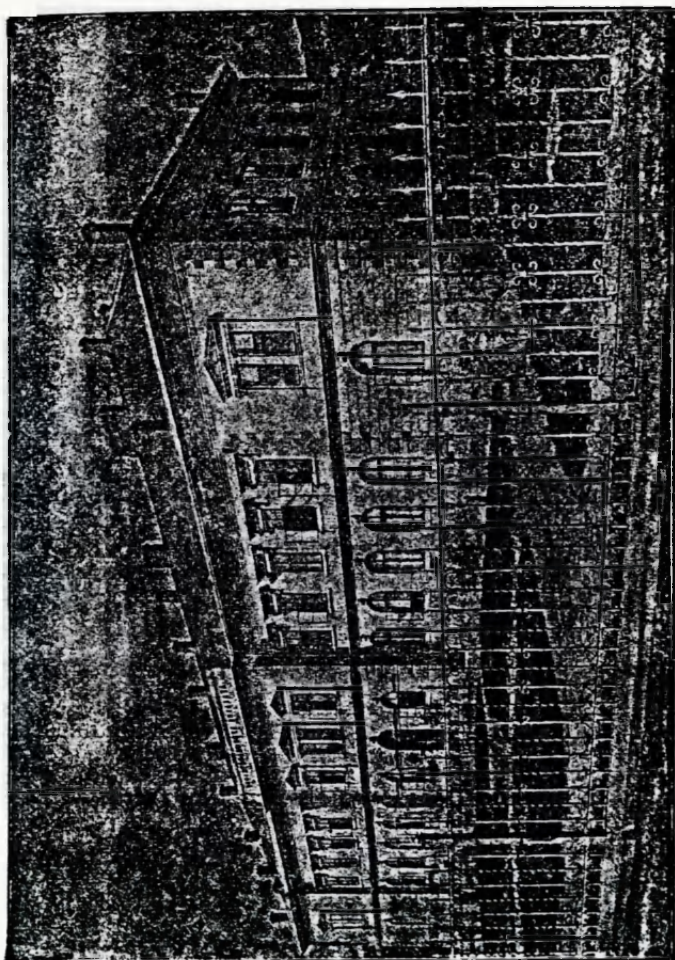
3. M. kir. állami gyermekmenhely a Rókus dombon, 1903. évben 230.000 korona költséggel épült és 1904. augusztus 1-én megkezdte működését, melynek területe kiterjed Baranya, Tolna és Somogy megyékre. Eddig összesen 1650 gyermek, 15 gyermektelepen van szétosztva egyes családoknál gondozás végett. Az intézet 41 gyermek és 25 szoptató anyja számára van berendezve, de kivétel nélkül bár mily számban jövő gyermek benne elhelyezhető. Főleg gyöngye, beteges gyermekek nyernek itt ápolást, míg a többi a telepekre, falvakra lesz elszállítva. Az intézetben a gyermekhalálozás 4.60% volt, a mi elég kedvezőnek mondható. Az intézet berendezése mintaszerű és minden tekintetben a közegészségügy követelményeinek megfelelő. Főorvos igazgató: Gobbi Gyula dr.

4. Városi szegényház a közkórház mellett, orvos dr. Czirer Elek.

Egyletek: A tüdővész ellen védekező egyesület és a gyermekvédő liga jelenleg alakuló félben vannak, a tisztikar meg van választva, az alapszabályok kormányhatósági jóváhagyás végett felterjesztve. Mindkét egyesület iránt Pécs város nemeslelkű közönsége igen nagy érdeklődést tanúsított és részben már szépen adakozott ezen két, oly páratlan emberbaráti cél elérésére.

1. *Városi közegészségügyi berendezések.* Az ivó víz szolgáltatás a tizenöt évvel ezelőtt fellépett hatalmas tífus járvány eredményeképpen jelenleg kifogástalannak mondható. Két vízvezeték: a Tettye hegyi forrás természetes 134 méternyi

esése folytán és a várostól nyugatra 12 kilométernyi távolságban fekvő hatalmas Törtgyogó for-

Baranya vármegye Árvaháza.

rás, szivattyumű segítségével folytán, szolgáltatják a város összes víz szükségletét bőségesen.

Fürdőikkel Pécs bőven rendelkezik. A Pintér

és Engel-féle gőzfürdők reggeli 1/2 órától délig a férfi, délután pedig a hölgyközönségnek vannak főtartva. A Tolnai-féle hidegvizgyógyintézet teljesen modern berendezésű, nyáron át pedig a városi és Madarász-féle nagy vízmedencék keresett találkozó helyei a város közönségének.

2 A város csatornázása kiváló gondos tanulmányokat igényel és pedig két irányban. A város lejtős fekvésénél fogva az elemi csapadékok, különösen nyári záporosók alkalmával, széles árokban hordanak le a hegyekről nagymennyiségű törmeléket, mely behatolva a szűkméretű csatorna rendszerbe, temérdek eldugulást okoznak, de ezenkívül a szennyviz levezetés is megfontolandó. Ezen költséges kérdés megoldását nem lehet elhamarkodni, de a tanulmányok ez ügyben már előrehaladt időszakban vannak és megoldásuk rövid idő kérdése csak.

3. Az utcák burkolata az utolsó évtized alatt lényeges javulást ért el, melynek folytán a közisztasági viszonyok is hasonlíthatlanul kedvezőbbek az előbbiekhöz képest.

4. *A városi közvágóhid.* A közvágóhid a városnak állategészség- és közegészségügyi intézménye. Élén áll a közvágóhidi igazgató állatorvos. Itt történik minden közfogyasztásra szánt állat levágása. A vágóhid áll: marha-, sertés-, borju- és birka-vágóhídból, megfelelő istállókból, gépházakból és hűtőhelyiségekből, mely utóbbi alkalmas arra, hogy a hus teljesen jó állapotban hetekig eltartható. Különösen kényelmes berendezésű a sertésvágóhid, hol a forrázás gőzzel forralt vízzel történik és a sertés feldolgozására kényelmes, tiszta és világos terem áll rendelkezésre.

Ha igaz az, hogy egy város lakóinak lelkülete, kegyelete, érzésvilága legjobban temetőjében tükröződik vissza, akkor Pécs város közönsége bátran utalhat köztemetőjére, melynek beosztása, berendezése, ravatalozó helyisége, boncterme, felszerelése valóban kifogástalan, sőt megsemmisítésre méltó.

Irodalmi életünk.

Pécs város a legrégebb kortól a jelenig mindenkor a műveltség, a kultura melegágya volt és ennek tudható be, hogy az irodalmi életből is kivette az őt megillető részt. A műveltség melegítő sugara kiterjedt Baranyavármegyére is.

A pogányság eltörlésével és a kereszténység diadalával a haladás, a művelődés, mely utat tört magának az egész országban, az elsők között Pécs (s ezzel kapcsolatosan Baranyavármegye) területén talált termékeny talajra. Szent István királyunk, amint megalapítja a püspökséget és egyházmegyét, kulturföldet teremt Pécs városból és környékéből. Az egyház férfiai képviselték legelsőknek a tudást, a műveltséget, ők voltak az irodalmi élet megindítói is. A kereszténységgel az egyházi irodalom jön fölszínre. Pécsnek második püspöke, a szentté avatott *Mór* volt első írója e városnak, követte őt e téren *Calanus* püspök. A szerzetes házakban is találunk egy-egy testvért, ki tollával szerez elismerést. Pécsnek a művelődés és irodalom terén hirneve van. Ennek köszönheti, hogy Nagy Lajos királyunk egyetemet alapít, mi csak tanáraival, hallgatóival nagyobbítja az irodalmi életet.

Az Anjou-ház alatt a nyugattal jövünk összeköttetésbe. A francia, majd olasz tudósokkal való érintkezéssel az egyházi írók mellett történetírók tűnnek föl, mert már az országnak és részeinek történeti multja van. *Janus Pannonius* írói név alatt szereplő Csezmiczei János püspök, mint éposz író az ország határain túl is hirnevet szerzett magának. Később époszainak tárgyát a történelemből meríti. A vármegye szülötte *Istvánffy Miklós* (nádor-helyettes, majd főajtónálló) korának legnagyobb történetírója volt; magyar Liviusnak is nevezték. Munkáját még most is használják. *Telegdi Miklós* püspök is kitűnt a történetírás terén.

A reformáció korszaka, különösen az egyházi disputákkal új irányu irodalmat teremtett. *Sztáray*

Mihály tollának és beszédjének hatása alatt Baranyában 120 ev. ref. egyház alakult. A mohácsi vész után a török hódoltság ideje az irodalmi élet pangását hozta létre. Kardcsörtetés közepette a muzsák elhallgatnak. A Pécssett született *Pecsevi (pécsi) Ibrahim* török történetíró érdemes a fölemlítésre e korból, ki maga mondja művében: „Tudva legyen, hogy hazám Magyarország, a kedves Pécs, mely nekem szülőföldem.“ Ő írta meg Pécs kétszeri leégésének történetét is. A félhold uralma alatt irodalmi életünk nem volt, hisz Pécs és Baranya volt legjobban kitéve az ozman dulásának. E területet éppen ezért a „hadak-utjának“ nevezték.

A felszabadulás után eleinte csak lassan fejlődött az irodalmi munkásság. Az emberek magukkal foglalkoztak, csak később jutott idő az irodalomra, de akkor azután rohamosan fejlődött az élet ugy a tudományosság, mint a szépirodalom terén. *Klimó György* püspök nyitja meg az új korszak irodalmi embereinek sorozatát. Iskolákat, ösztöndíjakat alapít; ezenkívül válogatott munkákból álló könyvtárt hagyott. A református szülőktől származott *Szalágyi István* kanonok történeti munkáival még Rómában is föltűnést keltett. *Papanek György* olaszi plébános elsőnek írja meg Pécs és Baranya geografiáját, a Pécssett született *Haas Mihály* későbbi szatmári püspök pedig Pécs és Baranya monografiáját. *Szepesy Ignác* báró püspök alapítja az első nyomdát nálunk, majd a 20.000 kötetből álló püspöki könyvtárt, mely az ország egyik legnagyobb könyvtára volt. A jogakadémia visszaállítása is az ő nevét dicséri. Az utókor emlékszóbor állításával adott kifejezést hálájának. *Koller József* nagyprépost a pécsi püspökség történetét írja meg 7 kötetben. Forrás munka marad e mű. *Nendtvich (cserkúti) Károly* természettudós és *Hölbling Miksa* orvos városunk és vármegyénk florájáról írnak először. *Brüsztle József* olaszi plébános a pécsi egyházmegye plébániáinak történetét írja meg, mely mű a községek történetére is sok érdekes adatot nyújt. *Mátyás Flórián*, a magy.

tud. Akadémia tagja előbb nyelvészeti, később történeti munkáival szerez hirnevet. *Szeredy József dr.* jogakadémiai igazgató, később kanonok az egyházjogról ír két kötetes munkát. *Németh Béla* mint a helyi történelem kutatója tesz számot. Szigetvár legtokéletesebb monografiájával, melynek díszes kiadását Biedermann Rezső báró tette lehetővé, maradandó becsű munkát alkotott.

Sok volna följegyezni íróink neveit, hisz az ország e része az irodalomnak mindenkor dús talaju helye. Az itt élőkrol szándékosan hallgatunk, beszéljen róluk majd a jövő. Nem hallgathatjuk azonban még sem el *Baksay Sándor* ev. rэф. püspököt, ki vármegyénkben született, *Váradi Antalt*, ki e városban járt iskolába és itt kezdette meg irodalmi pályáját. Mindkettő a szépirodalomban az elsők közt foglal helyet. *Lenkei Henrik*, fővárosi tanár, pécsi születésű legnevesebb poetáink sorában foglal helyet és akitől a drámai irodalom terén is még sokat várhatunk. Ámde rátartósak a pécsiek *Kenedi Géza dr.* (Quintus), a jeles publicistára, bölcsészre és jogtudományi íróra, aki fiatal éveiben került el Pécsről Budapestre és ott a napi sajtó számottévő tényezőjévé lett. Meg kell emlékeznünk a pécsi *Kath. Körről*, mely magas színvonalon álló, változatos irodalmi estélyeivel városunk e téren is joggal nagy igényű társaséletére élénk hatást gyakorol. És szenteljünk végül néhány szót a helyi és vármegyei hírlapirodalomnak is. Pécssett két napilap jelenik meg, a *Pécsi Napló* és *Pécsi Közlöny*. Baranya vármegye hivatalos lapot ad ki. Régi tanügyi szaklapja városunknak a Néptanoda és lapot ad tagjainak Baranya vármegye gazdasági egyesülete is. A pécsi munkásszakszervezetek hetilapja a „*Munkás*.” Baranya vármegyében a „Mohács és Vidéke” és „Mohács”, a „Siklós és Vidéke”, Dárdán a „Dárda és Vidéke” jelennek meg. Valamennyit azon törekvés vezeti, hogy a köznek tegyen szolgálatot.

Irodalmi életünk volt, van és — lesz! A fiatalabb pécsi író nemzedék ezen tekintetben legjobb reményekkel kecsegtet.

Pécs kiránduló utai.

Pécs szép hegyvidékének érdekesebb pontjaihoz a Mecsek-Egyesület utakat építtetett s ezek a turista utak képezik a város lakosságának legkedvesebb és legegészségesebb sétahelyeit.

A város fölött elterülő erdőségben huzódik végig a *Kardos-ut*, (kocsi az ut elejéig 1:20 kor.), hova a Péter-u. és Mátyás-Flórián-utcákon át juthatunk. Az árnyékos ut szerpentinjei mellett áll a M.-E. menedékháza, hol a kirándulók szerény ellátásban részesülnek.

A Kardos-ut végénél ágaznak el: a *Bánffay-ut*, mely fölvezet a tetőre, hol a M.-E. kilátótorony építését tervezi —, a *Balog-ut*, mely a gyönyörű kilátást nyújtó Bertalan sziklai kilátóhoz visz (itt kis menedékház áll) —, a *Kis József-ut* melyen a francia katonák készülő emlékoszlopát érjük s ahonnan visszatérhetünk a városba.

A Bertalansziklai kilátótól északi irányban vörös-fehér jelzet vezet $\frac{3}{4}$ óra alatt a *Kantavári menedékházhoz*. (Jóizü forrás.)

Ugyancsak a Bertalansziklai kilátótól déli irányban a regényes *Irma-uton* a Tettyére jutunk; — a Balog-utból, a *Szaniszló-pihenőnél* kiágazó *Szaniszló-ut* pedig a Tettye fölötti sziklákra vezet. Innét remek kilátást élvezhetünk a Tettye fensikjára és a város egy részére.

Ezen sétautak fölkeresését mindenkinek a legmelegebben ajánljuk.

Közvetlen a város közelében van a regényes fekvésű *Tettye* fensik, hol a városi vízvezeték nagy víztartánya áll. Több jól berendezett vendéglő, érdekes romok s egy különleges barlang (villanyvilágítással) szórakoztatják itt a kirándulókat. Innét indulnak ki a Szaniszló- és Irma-utak. Kocsi ára a feljáratot képező *Gyuri-utig* 1:20 kor.

A városhoz közel találjuk a Scholz-féle sörgyár árnyas kerthelyiségét, (*Abbáziának* is nevezik,) a várostól délkeletre fekvő rétségen.

A *bányatelepek* (kocsi ára 4— kor.) sok érdekes látnivalót kínálnak a kirándulóknak. A szén-

A tattyai romok.

bányákba csak az igazgatóságnál nyert engedélyvel lehet leszállni. Az *ezeréves gesztenyefához* címzett vendéglő szép kerthelyisége kellemes pihenő-

helyet képez a látogatóknak a kiállott fáradoalmak után.

A várostól nyugatra 2—2¹/₂ óra járásnyira van a *Jakabhegy*, hova Magyar-Ürögtől kezdve szép árnyas erdei ut vezet. Fönn a tetőn állnak még a Pálosok kolostorának romjai. A *Zsongorkő* nevű sziklalapról elragadó kilátás van a baranyai sikságra és a távoli szlavoniai hegyekre. A csucson kilátótorony is áll s fenn az erdészlakban jó el-látást lehet találni. (Pécsről Magyar-Ürögig kocsin is lehet menni s akkor a falutól jelzett uton ⁵/₄ óra alatt érjük el a tetőt.)

Abaliget, vasutállomás, Péctől 1 órányira. Érdekes barlangja miatt távol vidékről is sokan fölkeresik. A barlang megtekintésére nézve utba-igazitást ad a vendéglős, a ki vezetőről is gondoskodik. — Abaligetre az erdőn keresztül (ut-jelzések) 4 óra alatt gyalog is ki lehet menni.

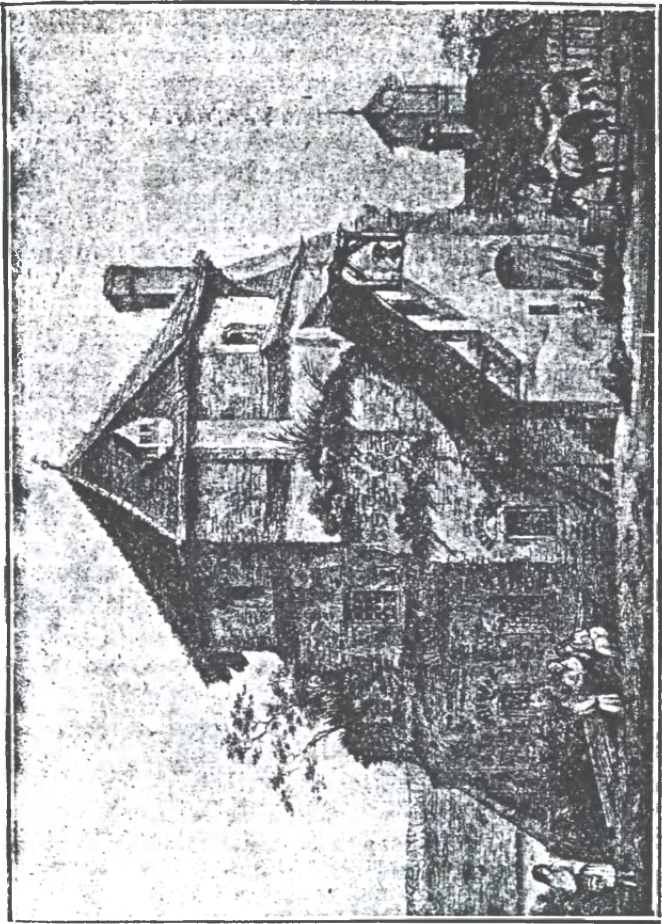
Az erdei kirándulásokra nézve bő utmutatás található a Mecsek-Egyesület által kiadott *Mecseki Kalauzban*, mely 40 fillérért minden könyvkereskedésben kapható.

Egész napra terjedő kirándulást képez *Siklós—Harkány—Gyüd*. Vonaton lehet menni Siklós állomásig (indulás Pécsről reggel 5⁰¹ perckor, érkezés Siklós állomáson 5⁴⁴ perckor,) hol mindig találunk kocsit, mely az 5 km. távolra fekvő városba visz (2 kor.) Érdekes régi várában, mely most a Benyovszky grófok tulajdona, volt bezárva Zsigmond király. Siklós közelében van a gyógyhatásáról híres *harkányi fürdő* gyönyörű rózsatelepével, s ugyan-csak Siklóstól ¹/₂ órai séta *Mária-Gyüd* a híres bucsujáró hely is. A siklósi állomástól a hegyeken át vörös-fehér jelzésű uton 1¹/₂ óra alatt gyalog is át lehet sétálni Gyüdre.

Ha többen teszik meg a kirándulást, célsze-rübb és jutányosabb is Pécsről fiakeren lemenni Gyüdre, onnét Siklóstra s visszajövet Harkányba.

Akik történelmi nevezetességű helyek iránt érdeklődnek, föl fogják keresni *Mohács* nagyköz-séget, a magyar gyászmezőt, ahol Lajos királlyal

együtt a Nagy Lajos alapította első magyar pécsi egyetem 300 hallgatója is sirját lelta és ahol

A siklósi török fürdő,

másfél évszázadra elveszett Magyarország. Egyelőre kisebb emlék jelzi a csatatér helyén a katasztrófát, de már eredménnyel kecsegtet az országos gyűjtés

is, hogy a végzetes kimenetelű ütközetet méltó emlék hirdesse késő utódoknak. A turista a mohácsi vész számos emlékével is találkozhatik Mohácson, ahol ma szépen fejlődő, élénk, fejlődő ipart talál a csatamező közelében. Naponként négy vonat közlekedik Pécs és Mohács között és az utazás két órát vesz igénybe.

Kocsin rövid 2 óra alatt érhető el *Pécsvárad*, szépfekvésű nagyközség, ahol még látható a vár, melyben Vak Bélát, a későbbi királyt fogva tartották. És bizonyára számíthat a turisták érdeklődésére a közigazgatási tekintetben már Somogy vármegyéhez tartozó *Szigetvár*, a hős Zrinyi Miklós hősi halálának színhelye, Zrinyi várának romjaival, oroslán emlékkövel, ahol évről-évre szeptember 6-án emlékünnepet tartanak, hogy az utódokban ébren tartsák a hazafias kegyeletet. Pécsről vasuton 1 óra alatt érhető el és naponkint három vonat közlekedik Pécs és Szigetvár között.

A pécsi ipar és kereskedelem.

Városunk ipar és kereskedelem tekintetében csak az utolsó évtizedekben lépett a fejlődés jelentős fokára. Nagyobb méreteket 1899-ig csupán a borkereskedelem öltött, mely később a szőlők tönkremenésével az idegen borok és vele együtt a borpiacz eltörpülését vonta maga után.

A pécsi szőlőhegyeket nagy áldozatokkal most már teljesen rekonstruálták szőlősgazdáink, a kitűnő minőségű pécsi hegyi bor ismét élénk keresletnek örvend és belátható időben újból várható a pécsi borkereskedelem új életre való keltése.

A városunk határában nagy üzemmel bányászott *kőszén* adott első sorban lendületet a munkásfoglalkoztatásnak és nyomában fokozatosan fejlődött a majolikaipar, mely világra szóló hírnévre tett szert és gyártmányai történelmi nevet biztosítottak a pécsi *agyagiparnak*. A magyar pezsgő-

borok között évek óta vezető szerepet visz fogyasztás tekintetében a pécsi *pezsgő*, melynek gyártása francia rendszer szerint történik. Különösen nagy hírnévnek örvend a pécsi *kezyüipar*, mely gyártmányainak tartósságánál fogva meghódította a közönséget és megszerezte magának az egész ország fogyasztási piacát. Nagy méretet öltött még a *rézáru ipar*, melynek gyártmányait a külföldre is szállítják és eltekintve a magyar vasuti kocsi gyárraktól különösen Felső-Ausztria és Lengyelország itt szerzi be rézárukban szükségleteit.

Nevezetes szerepet játszanak a magyar ipar terén a pécsi *orgonagyár*, *bőrgyáraink*, a *harangöntő műhely*, mely egyike a legrégebbeknek az országban, *téglagyáraink*. A magyar ipar föllendülésével azonban lendületet kell vennie a pécsi nagyiparnak is, mivel Pécs ugy vasuti fekvésénél, Boszniához és a Balkánhoz, mint a nagy és kitünő szén termelő szénbányákhoz való közelségénél fogva ipartelepek létesítésére különösen alkalmas. Az állam még ezen évben 1200 munkás foglalkoztatására alkalmas cigarettagyár létesítésébe kezd, melynek céljaira a város a budai vásártéren megfelelő telket engedett át a kincstárnak.

Élelmiszerek és terményekben nálunk nem fejlődött a kereskedelem, mert víziutak hiányában a nagybani szállításnak alapfeltételei hiányzanak és ez állapotokkal arányban vicinális méretűek a pécsi malmok is, melyek még a helyi fogyasztási szükségletet sem fedezik. A sertéskereskedelem és vele együtt a disznózsirkivitel annak idején igen egészséges alapokon kezdett virágzásnak indulni és különösen az osztrák déli tartományokba volt nagy kivitele Pécsnek szalonnában és disznózsirban, míg a disznóvész terjedése és epidemikus fellépése a kivitelt meg nem akasztotta.

Most áll Pécs városa azon a ponton, hogy a vármegye vasuti hálózatának célszerű kiépítése által alkalmas csatlakozást létesítsen az ország fővonaláival és e közlekedési vonalak létesítése kapcsolatban az új korszakban életre ébredett ipar-

teremtési mozgalommal bizonyára megteremti majd Pécs és vele, Baranyavármegye új iparfejlesztési korszakát, mely kiindulási pontját fogja képezni egy oly szebb jövőnek, mely elég munkát fog adni a vidék erős és munkára termett népének.

Baranya vármegye *háziipara* eléggé fejlett és azt a hatóság is mindenképen előmozdítja. A pécsi ügyészségi fogházban különösen kosárfonással foglalkoznak és ezen kéziipari cikk nagy keresletnek is örvend. A vármegye háziiparát a háziipari pavillonban szemléltető módon is bemutatják.

Pécsi sportélet.

A magyar sport történetéhez, habár sportélete nem volt állandóan lüktető, Pécs mégis sok érdekes és egyuttal értékes eseménynyel járult, sőt a benne szerepet vivő kiváló sportférfiak közül is néhányat magáénak vallhat.

Ha annak a sporthálózatnak, melyet Pécssett az atletika, turistaság, korcsolyázás, lövészet, vivás és kerékpározás együttesen alkotnak, fonalain végig megyünk a kezdet tulajdonképeni kezdetét, bár a német világ egy lövész egylete a lövészzel már előbb is meghonosította a sport egyik ágát, az 1869. évben véljük megtalálni. Ezen esztendőben *Madarász* Emil gyáros üzleti ügyben Budapesten jár s onnan visszatérve a még most is keresett „Mátyás Király“ vendéglőben oly lelkesen emlékezik meg a budapesti önkéntes tüzoltó egylet működéséről, annyira ajánlja Pécssett is egy ilyen tüzoltó és egyuttal *torna* egylet létesítését, hogy az ige nyomban testté lesz, megfogalmazza a pécsi torna és tüzoltó egylet alakítására szóló felhívást, melyet mindjárt négy fiatalember alá is ír, névleg *Madarász* Emil, *Fekete* Mihály, *Bolgár* Kálmán és *Schwarz* Vilmos. Pár nappal később *Danitz* Antal és *Rath* Mátyás elnöklésével megalakult az egylet, mely a tüzoltást, tornát egy-

aránt felkarolja s a város legelőkelőbb ifjait számlálja tagjai sorába, így *Perczel* Dezsőt, *Mihálkovics* Tivadart, *Schaurek* Bódogot, *Rosinger* Ignácot stb., kik a régi városház tűzoltó tanyáján éjjeli szolgálatot is teljesítenek. Ezek kezdeményezésére, a város hozzájárulásával és sorsjátékjövedelemből létesül a városi *tornacsarnok*, hol a tűzoltóegyletből kivált *tornaegylet* nyer otthont.

Itt hagyja el bölcsőjét a pécsi sportélet. A tornaegylet vezetését átveszik a Zsolnay-gyár tisztviselői, 1887-ben megalakul a *Pécsi Athletikai Club*, mely sok éven át erős kézzel irányítja a sportüzést s főleg a vivást kultiválja, de az athletika többi ágait sem hagyja parlagon. A magas kerékpár első hívei körüket 1892-ben a *Pécsi kerékpár egyesületté* bővítik ki, mely egy évvel később már 85 tagot számlál és 1894-ben Budapestről Pécsre fényes sikerrel, még a külföld által is nagy érdeklődéssel kísért országuti távversenyt rendez. *Philipovits* Emil budapesti kerékpáros 10 óra 52 percz alatt futja meg a 226 km. távot s 26 versenyző közül elsőnek érkezik. A tornacsarnokban, országutakon és a tettyei fensíkon egymást váltják fel a különböző érdekes sportküzdelmek. A kerékpáregylet helyébe 1896-ban a *Pécsi bicycle club* lép, mely mellett a Polgári Kerékpár Egylet és a *Pécs-Baranyai Sport Egylet*, valamint az ezeknél régebbi *Korcsolyázó egylet* működnek szép eredménnyel. Ugyancsak 1896-ban *Bolgár* Tivadar „*Kerékpár-Sport*“ czimmal országos sportlapot is indít, mely 6 évig áll fenn. Junius 4-én nyitja meg a bicycle club *Molnár* Endre építés által tervezett és részvénytársasági alapon 20,000 korona költséggel épített, remek kerékpárpályáját, hol páratlanul érdekes versenyeket futnak le az ország minden részéből ideseregülő versenyzők a helybeliekkel szemben, a kik közül ifj. *Bedő* Imre verhetetlennek bizonyul. Ilyen érdekes országos és nemzetközi versenyek: a vállszalag, pécsi derby, szövetségi versenyek stb. Az athletikai club viszont *Lauber* Dezsőt, ki a bicycle clubnak is tagja,

vallja büszkén magáénak, mert Lauber a budapesti és vidéki pályákon szerez dicsőséget a pécsi színeknek kerékpározásban, vivásban, foot-balban, tennisen egyaránt. Sportszeretetét magával vitte a férfi korba is. Jelenleg a Magyar Athletikai Club tevékeny titkára, kit az atheni olympiai versenyek körül szerzett érdemeiért a görög király a közelmúltban Megváltó-renddel tüntetett ki. *Notter* Jenő a gyaloglásban, *Littke* Lőrincz a kerékpározásban és korcsolyázásban vívtak ki maguknak országos hirnevet. Az egyleti belmunkában *Zsolnay* Vilmos, *Kiss* József, *Kohárits* N. János, *Bokor* Ede, *Mindszenty* Ödön, *Hencz* Győző, *Walla* Ferencz, *Marx* Nándor, dr. *Bokor* Emil, dr. *Wallerstein* Bódog, *Zsille* Ferencz, *Hainess* Károly, *Trebitz* Ottó, *Czvingler* Ferencz, a fent említettek és még többen szereznek nagy érdemeket, de az elismerés babérága *Hemmerich* Károly pécsi tornatanítót illeti ki már közel négy évtizeden át teljesíti odaadóan nehéz feladatát.

Szomoruan látjuk, hogy a város 1900-ban béklyót ver a szépen fejlődő sportra, amennyiben új adóalanyt keresve nem a külföldi városokat követi, melyek az idegenforgalom emelése céljából az egyesleteket pályákhoz segítik, hanem a magyar városokat, amennyiben a kerékpárosokra adót vet ki. Erre a kerékpározás mint sport itt is hanyatlásnak indul és a nagy hiba nem marad más következmények nélkül sem. Az adó megbénítja a sportüzök áldozatkészségét, a versenypálya, az agilis pécsi bicykle club megszűnnek s így megszűnik a sportegyletek közötti mozgalmas napokat eredményező versengés is. Sorra szüntetik be működésüket a többi egyesletek is, az atletikai club kivételével. Az 1906. évben azonban az ujjáébredés örvendetes jeleivel találkozunk. Megalakul a *Pécsi Tornaegyesület* és az atletikai clubbot is ujjászervezik.

E két sportegylet lobogója leng most a pécsi sportélet kép iseletében a kiállítási sporttelepen, mely *Lauber* Dezső nagy szaktudását dicséri.

Csak a tapasztalatok embere alkothatta meg ezt oly tökéletessé, mint a milyen. Ő tervezte, az építést bátyja *Lauber* Viktor vezette. Kivülök *Stappel* Béla kiállítási felügyelőt kell az elismerésben részessé tennünk.

A kiállítási sporttelep 27.000 koronába került. Közel 2 hold területet foglal el. Az óriási tribünről több ezer ember szemlélheti a 4 tennis grandon, a $333\frac{1}{8}$ méteres futóhosszal bíró salak-macadam pályán vagy az annak belsején elterülő foot-ball téren folyó versenyeket és a gyermekserég labdajátékát. A telepet légszeszszel világítják, a berendezés a legmesszebb menő igényeknek megfelel. Az öltözőkben minden kényelem, vízvezeték, gyógytár. A helyet *Zichy* Gyula gróf megyés püspök engedte át. Mily hálás lenne a sportüző fiatalság és az a sok apró, labdázó emberke, ha e nagy költséggel létesített sporttelep és játéktér nem tünne el a kiállítás bezárása után, hanem kellő gondal fenntartatnék. Az első hibát nagy kár volna egy másodikkal tetézni.

A pécsi szabad iskolák.

Alig van vidéki város, amely a szabad tanítás ügyében oly nagy tevékenységet fejtett ki, mint aminővel Pécs dicsekedhetik. Néhány éve még, hogy a haladó kultúra felszínre vetette a szabad tanítás eszméjét s városunkban ez csakhamar melegágyra talált. Lelkes csoportok szervezkedtek, melyek odaadás salszegődtek a természettudományi nevelés hiveinek táborába és rövid idő alatt a legélénkebb modern kulturális élet fejlődött ki. Eltekintve egyes elszórt kísérletektől, melyek már az egységes szervezet hiányában sem érhettek el érdemleges eredményt, a „*Népkönyvtár Egyesület*“ volt az első, mely a szabad tanítás ügyét felkarolta. Kettős irányban működött. Mig egyrészt megfelelő tartalmu könyvtárt tart fenn, melyet a

város közönsége ingyen vehet és vesz is igénybe, másrészt előadássorozatokot rendez, melyekben a legkülönbözőbb témák találhatnak kifejezésre. Mult évben népakadémiai előadásokat tartottak, az idén pedig az intelligens közönségnek szánt Szabad Liceumot rendezte ezen egyesület. Még szélesebb alapokra fektette a szabad tanítást egy fiatal egyesület, a *Szabadgondolkodók pécsi társasága*, mely páratlan szorgalommal dolgozik kitűzött célja mellett. A munkásság számára egy öt hónapig tartó „munkásiskolá-“t rendezett a társaság, amely iskola egységes szellemben vezette be a természeti és társadalmi tudományokba a hallgatókat, kiknek száma 700-ra rugott. Érdekes vítaestély sorozatot rendezett a társaság a nőkérdésről, amely a város társadalmának páratlan érdeklődését keltezte fel.

Ezen két egyesület az, mely rendszeresen, szervezeten kultiválja a szabad tanítást. Természetes, hogy elszórtan itt is, ott is, jóformán minden egyesület rendez intencióinak megfelelő előadásokat, de ezeknek jelentősége amazoké mellett csak másodrendű. Ámde mint mindenütt ugy Pécsen is sokkal többet lehet beszélni a szabad iskolák jövőjéről, mint multjáról. Eddig több történt a nemes ügy érdekében itt, mint bármely más magyar városban, kétségtelen, hogy a jövőben sem lesz másként. Ugy a Népkönyvtár-Egyesület, mint a Szabadgondolkodók társasága fokozott munkára készek, a természettudományok népszerűsítésében, a társadalmi tudományok megismertetésében buzgón tevékenykednek, az eredményt pedig mutatja, hogy ugy a munkásság, mint a középosztály részére rendezett ciklusok egyre nagyobb közönséget ölelnek fel. A szabad tanítás taborába gyülekezett egyesületek Pécsen tartják ezen évben legelső kongresszusukat. Nagyon helyesen van a város kiválasztva, mert itt a szabad tanítás bajnokai — otthon érezhetik magukat.

Leghasznosabb tudnivalók.

A Pécsre érkező idegenek részére az 1907. évi országos kiállítás tartamára megfelelő lakások bőven állanak rendelkezésére. Pécsnek öt szállodáján kívül mintegy 2000 szobát jegyzett elő a kiállítási végrehajtó bizottság külön kiküldött elszállásolási bizottsága, mely a pályaudvaron *minden vonat érkezésénél* az e célra rendelkezésre bocsátott helyiségben hivatalnokot tart, aki meg-

Főposta- és távirdahivatal s telefon-központ.

mondja, magánházakban milyen szoba és milyen áron áll rendelkezésre. A magánházakban kibérlésre alkalmas szobáknál a szükséges kiszolgálásról is gondoskodás történt.

A *bérekocsik dijszabása* a pályaudvartól a városba 1 kor. 60 fillér. A pályaudvarra és vissza ugyanazon személynek 3 kor. Egyebekben a bérekocsi díja Pécssett nappal egy órára 1 K. 60 fill., fél órára 1 K.; éjjelre egy órára 2 K. 40 fill., fél órára 1 K. 40 fillér. A Tettyére vagy onnét a városba 2 K., Ráczvárosba (kiránduló hely) 2 K.,

Bányatelepre vagy onnét 4 K., Sátortáborba és Köztemetőbe 2 K., az Abbazia nevű kirándulóhelyre 3 K. A bérkocsi belsejébe el nem helyezhető málháért 20 fill. fizetendő. A nappali dijszabás reggeli 5 órától esti 10 óráig tart. A pécsi szőlőhegyekbe a dijszabás távolság szerint 1 és 2 K. között váltakozik. A bérkocsi mind kétfogatu.

A *bérszolgáknak* (hordároknak) a pályaudvarokon a máv. által megállapított díjak járnak, melyek országszerte ismeretesek. A pályaudvarról a belvárosba 20 kgr. teherig 40 fill., 50 kgr. teherig 60 fillér, ezen felül pedig 80 fillér jár. A külvárosokba (budai és szigeti külvárosok) ezen díjak 20 fillérrel emelkednek.

A pécsi *telefonhálózatba* közel 500 állomás van bekapcsolva. A pécsi telefonközpontba ezen kívül *Baranya-Baksa*, az ehez tartozó pusztákkal, *Bar.-Szent-Lőrincz*, *Komló*, *Pécsvárad*, *Sellye*, *Siklós* és *Szigetvár* vannak bekapcsolva.

A *pécsi városi muzeum* (Rákóczi-út 11. sz.) a kiállítás tartama alatt — hétfő és péntek kivételével — minden délelőtt 9—10 óráig díjtalanul nyitva áll; hétfőn és pénteken délelőtt ellenben csak egy (1) korona belépődíj lefizetése mellett tekinthető meg.

Indóház-
utca.

A pécsi orsz. kiállítás intézősége.

FŐVÉDNÖKÖK:

FRIGYES FŐHERCZEG ÚR
ÉS
IZABELLA FŐHERCZEGASSZONY
Ő CSÁSZÁRI ÉS KIRÁLYI FENSÉGEIK.

VÉDNÖKÖK:

Gróf Apponyi Albert, vallás és közoktatásügyi m.
kir. miniszter

Gróf Apponyi Géza, Tolnavármegye főispánja

Gróf Apponyi Sándor

Gróf Benyovszky Móricz, Baranyavárm. főispánja

Báró Biedermann Rezső

Dr. Darányi Ignác, földművelésügyi m. kir. mi-
niszter

Gróf Draskovich Iván

Egry Béla, orsz. képviselő

Erreth János, Pécs szab. kir. város főispánja

Herceg Eszterházy Miklós

Gróf Festetich Tasziló

Kossuth Ferencz, kereskedelemügyi m. kir. miniszter

Koszits Kamill, Baranya vármegye alispánja

Gróf Majláth László

Gróf Majláth György

Lánczy Leó, főrendiházi tag, a budapesti kereske-
delmi és iparkamara elnöke

Dr. Mezőssy Béla, földművelésügyi m. kir. ál-
lamtitkár

Herceg Montenuovo Alfréd

Nendtvich Andor, Pécs szab. kir. város polgár-
mestere

Őrgróf Pallavicini Ede

Gróf Pejachevich Tódor dr.

Pleininger Ferencz, Pécs szab. kir. város orsz. képv.

Popovics Sándor, pénzügyi m. kir. államtitkár

Somsich Andor földbirtokos
 Szeifricz István, nagyprépost, pápai praelatus, c.
 püspök
 Széll Kálmán v. b. t. t.
 Gróf Széchenyi Bertalan
 Gróf Széchenyi Géza
 Gróf Széchenyi Sándor
 Szerényi József, kereskedelemügyi m. kir. államtitkár
 Dr. Wekerle Sándor, m. kir. miniszterelnök és pénzügyminiszter
 Gróf Zichy Gyula, pécsi megyés püspök

VÉGREHAJTÓ BIZOTTSÁG.

Elnök: ZSOLNAY MIKLÓS

Alelnökök:

HORVÁTH ISTVÁN CS. SCHAPRINGER G.

Titkár: Dr. GÜNTHER MIHÁLY

Pénztáros: TELEGDI KÁLMÁN

TAGOK:

Bálint István	Littke Lőrincz
Csukás Zoltán	Országh Lajos
J. Engel Gyula	Oberhammer Antal
Förster Jenő	Pánczél Ottó
Hamerli Imre	Raichl Károly
Hamerli József	Rauch János
Jakabffy Imre	Reh György
Ifj. Krausz Béni	Szikorszky Tádé
Károlyi Emil	Tausz Gyula
Lenkei Lajos	Dr. Visy László.

Ügyész: DR. KRASZNAY MIKLÓS

Művezető: PILCH ANDOR

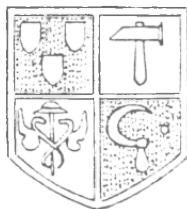
Ellenőrök:

EÖTVÖS JENŐ KATONA JÁNOS

Felügyelő: STAPPEL BÉLA.

TISZTELETBELI VÉGREHAJTÓ BIZOTTSÁGI TAGOK.

- Dobokai Dobokay Lajos, min. tan., orsz. borászati kormánybiztos, Budapest
- Emőkei Emich Gusztáv m. kir. udv. tan., az Orsz. Magyar Kertészeti Egyesület elnöke, Bp.
- Edvi-Illés Aladár felsőipariskolai igazgató, Budapest
- Fittler Kamill m. kir. udv. tan., az orsz. m. kir. iparművészeti iskola igazgatója, Budapest
- Gelléri Mór kir. tan., az Országos Iparegyesület igazgatója, Budapest
- Hegedüs Károly kir. tan., a m. kir. technológiai iparmúzeum főigazgatója, Budapest
- Ilsemann Keresztény, székesfővárosi kertészeti igazgató, Budapest
- Kardos Árpád, az Orsz. Magyar Kertészeti Egyesület titkára, Budapest
- Dr. Kovács Gyula kir. tan., a m. kir. Kereskedelmi Múzeum igazgatója, Budapest
- Dr. Lónyai Ferencz min. o. tanácsos, Budapest
- Madai Máday László, Budapest
- Dr. Matlekovits Sándor v. b. t. t., Budapest
- Dr. Mihálovics Béla, az Orsz. Magyar Kertészeti Egyesület ügyésze, Budapest
- Molnár István kir. tan., gyümölcsészeti és fatermesztési min. biztos, Budapest
- Kutasi Radisich Jenő, min. tan., az Iparművészeti Múzeum igazgatója, Budapest
- Sierbán János orsz. tejjgazdasági felügyelő, Budapest
- Szelnár Adolf, az Orsz. Magyar Kertészeti Egyesület alelnöke, Budapest.

Tartalom-jegyzék.

Futó pillantás a multba	3
Pécs 1907-ben	6
Pécs műemlékei és régiségei	15
Pécs iskolái	22
Pécs város közegészségügye	25
Irodalmi életünk	28
Pécs kiránduló utai	32
A pécsi ipar és kereskedelem	36
Pécsi sportélet	38
A pécsi szabad iskolák	41
Leghasznosabb tudnivalók	43
A pécsi orsz. kiállítás intézősége	45

239021

